

РОЗДІЛ 9 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.137.9

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF INNOVATIVE MODEL INSTITUTE MEDIATION IN CRIMINAL CASES

Аракелян Р.Ф.,

*здобувач кафедри кримінального права та процесу
Національної академії управління*

У статті висвітлені концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні. Надана характеристика концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальних справах і проаналізовані основні положення проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», розроблені автором статті.

Ключові слова: новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні, проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

В статье рассмотрены концептуальные основы новационной модели института медиации в криминальном производстве. Предоставлена характеристика концептуальных основ новационной модели института медиации в криминальных делах и проанализированы основные положения проекта Закона Украины «О медиации в уголовном производстве», которые разработаны автором статьи.

Ключевые слова: новационная модель института медиации в уголовном производстве, проект Закона Украины «О медиации в криминальном производстве».

In this article has been elucidated the conceptual foundations of innovative model institute mediation in criminal cases. It has been characterized the conceptual foundations of innovative models of institute of mediation in criminal cases and it has been analyzed the main provisions of the draft Law of Ukraine "On mediation in criminal cases", which were elaborated by author of this article.

Key words: innovative model of mediation institute criminal proceedings, draft Law of Ukraine "On mediation in criminal proceedings".

Актуальність теми. Розроблення концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні детерміноване низкою неврегульованих проблемних чинників. Першим таким чинником є щорічне збільшення кількості кримінальних правопорушень (зокрема кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі й гідності особи), що мають істотний негативний вплив на політичну, економічну, соціальну та інші сфери функціонування суспільства. Другий чинник розроблення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні зумовлений неспроможністю традиційного кримінального правосуддя задовольнити потреби, законні інтереси потерпілого, правопорушника повною мірою. Третій чинник упровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні – це визнання міжнародною спільнотою медіації в кримінальних справах як найкращої моделі відновного правосуддя

за останні 30 років. Четвертий чинник упровадження новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні передбачає раціональний фінансово-економічний ефект для українського суспільства. П'ятий чинник розроблення проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» зумовлений відсутністю належних нормативно-правових основ регулювання медіації в кримінальних справах. Шостий євроінтеграційний чинник розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України детермінований транспозицією "acquis communautaire" Європейського Союзу у правову систему України. Сьомий чинник впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні детермінований національними підзаконними нормативно-правовими актами.

Сім вищезазначених чинників активізували розроблення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні. Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні спрямовані на практичне втілення міжнародно-правових стандартів відновного правосуддя в національний вимір і конвергенцію кримінальних

процесуальних засад та наближення останніх до рівня провідних країн світу в аналізованій сфері регулювання.

Значний унесок у дослідження інституту медіації в кримінальному провадженні зробили такі вітчизняні науковці, як Ю. Микитин, В. Малярєнко, Л. Ільковець, В. Землянська, В. Замніус, Д. Ковриженко, О. Коваленко, С. Олійник, Н. Прокопенко, В. Сегедін., О. Перепадь та інші.

Незважаючи на здобутки в досліджуваній проблемі, у науковій літературі, зокрема у вітчизняних правників, бракує як системних досліджень, так і конкретних законодавчих пропозицій, пов'язаних із упровадженням інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

Метою статті є характеристика концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що передбачає аналіз основних положень проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», розроблених автором.

Виклад основного матеріалу. Під концепцією в загальному вигляді розуміють систему поглядів, спосіб розуміння та трактування тих чи інших процесів, явищ. Під правовою концепцією (лат. *conceptio* – сукупність, система) – провідну ідею, точку зору на те або інше правове явище, що є важливим засобом розвитку як юридичної науки, так і науково обґрунтованого державно-правового будівництва. Концепція, схвалена в установленому порядку, кладеться в основу відповідних законодавчих актів [1, с. 339]. Концептуальним засадам новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні притаманні ознаки вищезазначених визначень, які в загальному вигляді зводяться до новітньої системи поглядів на розуміння і тлумачення кримінальних процесуальних явищ і процесів, що покладені в основу розробленого автором статті проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні».

У концептуальних засадах новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні закладені ідеологічні підвалини відновного правосуддя загалом та консенсуальної моделі медіації між потерпілим і правопорушником зокрема. Такі ідеологічні підвалини ґрунтуються на таких принципах: принцип дієвої відповідальності правопорушника, що передбачає прийняття зобов'язання із відшкодування заподіяної шкоди; принцип зцілення потерпілого – визволення потерпілого від тяжких наслідків кримінального правопорушення; принцип активної участі сторін кримінального конфлікту задля винайдення взаємоприйняттого рішення; принцип інтеграції правопорушника в суспільство.

Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні закріплюють автономний розгляд процедур доказування щодо кримінально караних діянь, установлення винуватості в юридичному розумінні та винесення вироку як функціонально розрізненої діяльності, яка потребує іншої якісної процесуальної регламентації, що

передбачає можливість застосування некаральних засобів впливу на правопорушника. На відміну від вітчизняного стадійного кримінального процесуального порядку провадження в кримінальних справах, новаційна модель інституту медіації в кримінальних справах розглядає кримінальне правопорушення як процес, який складається з трьох вимірів: минулого, теперішнього й майбутнього.

Концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні спрямовані на створення якісно нових процесуальних форм реагування на кримінальні правопорушення шляхом широкого залучення до цього процесу сторін процедури медіації в кримінальних справах, незацікавлених третіх осіб, представників громадськості й передбачають вибудовування поряд із юридичним гуманітарних методів роботи із виправлення наслідків кримінального правопорушення та ресоціалізації правопорушника.

Новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні втілена в розробленому проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» та спрямована на таке: створення кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальних справах в Україні; запровадження ефективних механізмів відновного правосуддя в кримінальний процесуальний порядок розв'язання кримінальних конфліктів; зменшення навантаження на судові та правоохоронні органи, оскільки більшість кримінальних конфліктів (спорів), до яких застосовуватиметься медіація в кримінальних справах, матимуть позитивне вирішення й не потребуватимуть подальшого кримінального провадження у справах; зменшення кількості кримінальних правопорушень (зокрема кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі й гідності особи); раціональне використання централізованих і децентралізованих фондів коштів.

В основу новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що відображена в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», закладено стандарти міжнародно-правових та європейських правових актів, які ґрунтують консенсуальну модель медіації в кримінальних справах задля гармонізації інституційного законодавства й подальшого сталого розвитку України. При цьому ідеологічні підвалини консенсуальної моделі медіації в кримінальних справах, що ґрунтують міжнародно-правовими та європейськими правовими актами, були імплементовані у визначення терміна «медіація в кримінальному провадженні» (п. 2 ч. 1 ст. 1 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні») [2]. Також у проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» відображено найкращий практичний доробок механізмів упровадження інституту меді-

ації в кримінальному провадженні Англії, Уельсу, Франції, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Нідерландів, Норвегії та Швейцарії. Такий практичний доробок, за підсумками процедури бенчмаркінгу, набув полівалентного виміру й частково був калькований.

Запропонований проект Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» складається з V розділів і 30 статей, спрямованих на визначення загальних засад медіації в кримінальних справах; регламентацію порядку провадження процедури медіації в кримінальних справах; регулювання правового становища медіатора з кримінальних справ; визначення організаційно-правових засад функціонування служб медіації в кримінальних справах. Сутність концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні розкривається через порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні. Схематично порядок провадження процедури медіації в кримінальних справах зображений нижче (див. схема 1, схема 2).

ації в кримінальних справах; регулювання правового становища медіатора з кримінальних справ; визначення організаційно-правових засад функціонування служб медіації в кримінальних справах. Сутність концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні розкривається через порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні. Схематично порядок провадження процедури медіації в кримінальних справах зображений нижче (див. схема 1, схема 2).

Схема 1

Схематичний порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні
Схема ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні

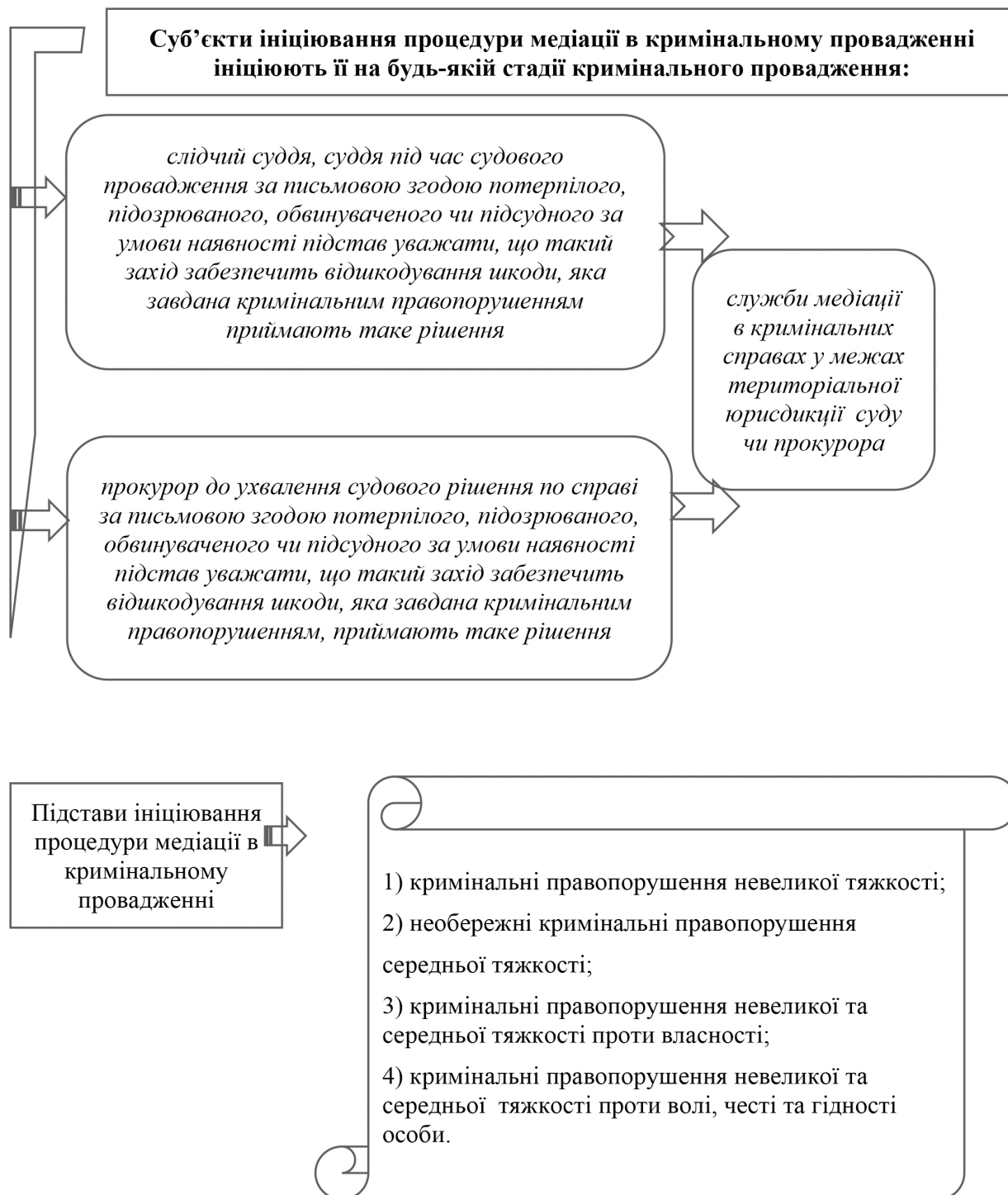
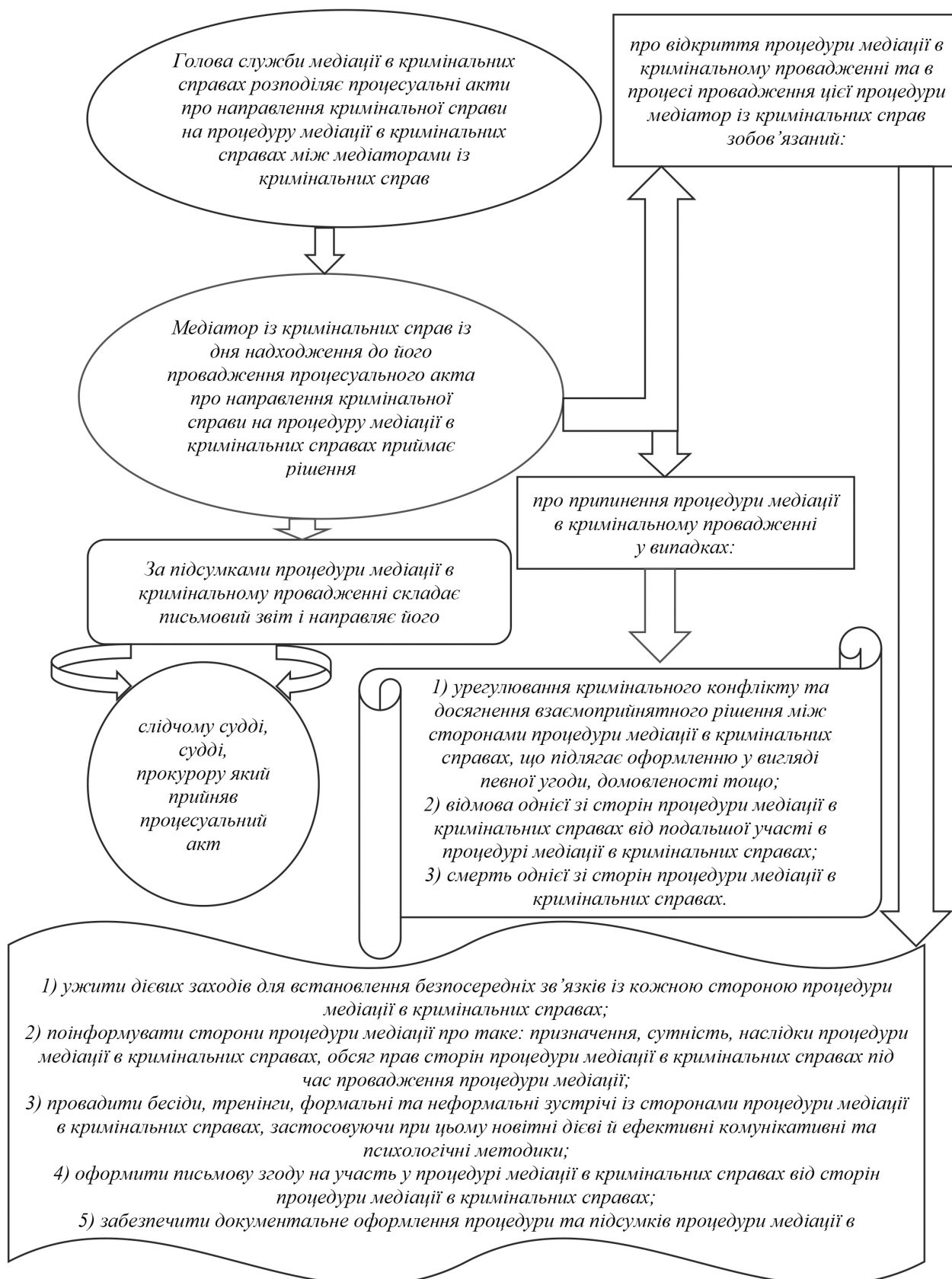


Схема провадження процедури медіації в кримінальному провадженні



Схематично наведений порядок провадження процедури медіації в кримінальному провадженні не обмежується певною стадією кримінального провадження й передбачає можливість застосування медіації в кримінальних справах на будь-якій стадії кримінального провадження (ч. 5 ст. 13 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні») [2]. Також у ч. 6 ст. 13 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» передбачена можливість застосування процедури медіації в кримінальних справах у вигляді альтернативної стадії кримінального процесу за умови, що така процедура була проведена до порушення кримінальної справи, відповідає інтересам потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та не зачіпає публічних інтересів держави [2]. Такий порядок провадження процедури медіації в кримінальних справах є свідченням гнучкого механізму провадження процедури медіації в кримінальному провадженні, що передбачає своєчасне залагодження, припинення й запобігання негативним наслідкам кримінального правопорушення, сприяє гуманізації порядку кримінального провадження та спрямований на всебічне задоволення інтересів сторін процедури медіації в кримінальних справах. Також новаційний підхід до провадження процедури медіації в кримінальному провадженні не передбачає чіткої регламентації порядку і строків провадження процедури медіації в кримінальному провадженні та спрямований на винайдення індивідуального підходу до кожної кримінальної справи. Такий порядок регулювання є свідченням утілення доктринальних положень відновного правосуддя й відмежування останнього від традиційного кримінального правосуддя [2].

На схемі 2 графічно зображений порядок провадження процедури медіації в кримінальних справах, що регламентований ст. 15 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» [2]. Зазначений порядок провадження має симпліфікований, уніфікований характер і зорієнтований більшою мірою на високий фаховий рівень медіаторів із кримінальних справ, що визначає наслідки процедури медіації в кримінальному провадженні. Так, активізація процедури медіації в кримінальному провадженні починається з моменту надходження ухвали суду чи постанови прокурора про направлення кримінальної справи на процедуру медіації в кримінальному провадженні. З моменту надходження зазначеного акта голова служби медіації в кримінальному провадженні за принципом спеціалізації розподіляє зазначені акти між медіаторами із кримінальних справ і здійснює контроль за своєчасним, повним, усебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні. При цьому повноваження голови служби медіації в кримінальних справах обмежуються виключно розподілом процесуальних актів, контролем за своєчасним, повним, усебічним проведенням процедури медіації в кримінальному провадженні. Голова служби медіації в кримінальних справах не наділений повноваженнями, пов'язаними із відкриттям, закриттям, призупиненням процедури медіації в кримінальному провадженні. Голова служби медіації в кримінальних справах зобов'язаний доклас-

ти всіх зусиль до виконання визначених у ст. 29 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» завдань [2]. Новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні наділила медіатора із кримінальних справ достатньо широкими повноваженнями, які зумовлені високим рівнем компетентності й фаховості медіатора із кримінальних справ. Так, медіатор із кримінальних справ із дня надходження до його провадження процесуального акта про направлення кримінальної справи на процедуру медіації в кримінальних справах приймає рішення про відкриття процедури медіації в кримінальному провадженні.

Також новаційна модель інституту медіації в кримінальному провадженні закріплює новий підхід до створення та функціонування служб медіації в кримінальних справах. Організаційно-правові засади служб медіації в кримінальних справах передбачають їх створення й функціонування у формі юридичних осіб публічного і приватного права, що орієнтовані рівною мірою на сторін процедури медіації в кримінальному провадженні. Проектом Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» передбачається створення Національної служби медіації в кримінальних справах, що матиме статус юридичної особи публічного права (державна організація) та перебуватиме в підпорядкуванні Міністерства юстиції України [2]. Створення такого інституту забезпечить надання послуг медіації в кримінальних справах у всіх регіонах України. Також послуги медіації в кримінальному провадженні надаватимуться спеціалізованими приватними службами медіації в кримінальних справах, які створюватимуться у вигляді юридичних осіб приватного права. Зазначені служби медіації в кримінальних справах будуть включені до Єдиного реєстру служб медіації в кримінальних справах, який формуватиметься й вестиметься Міністерством юстиції України. Служби медіації в кримінальних справах, незалежно від організаційно-правової форми створення, матимуть виключну компетенцію, згідно зі ст. 29 Проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», та сприятимуть безпосередній співпраці медіаторів із кримінальних справ із слідчими судьями й судьями судів відповідного територіального підпорядкування.

Викладені основні концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, що імплементовані в проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», є наслідком системного, діалектичного аналізу кримінально-правових явищ і процесів, основаних на новітньому міжнародно-правовому та європейському сприйнятті й розумінні змісту концептуальних засад відновного правосуддя загалом і консенсуальної моделі інституту медіації між потерпілим та правопорушником зокрема.

Висновки. Підсумовуючи, можна дійти висновку про те, що викладені в статті концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні є наслідком системного, діалектичного аналізу кримінально-правових явищ і процесів, основаних на новітньому міжнародно-правовому та європейському сприйнятті й розумінні змісту концеп-

туальних засад відновного правосуддя загалом і консенсуальної моделі інституту медіації між потерпілим та правопорушником зокрема. Результати дослідження виявили, що концептуальні засади новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні спрямовані на практичне втілення міжнародно-правових стандартів відновного правосуддя в національній вимір і конвергенцію кримінальних процесуальних засад та наближення останніх до рівня провідних країн світу в аналізованій сфері регулювання.

Обґрунтовано основне призначення новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні, спрямованої на таке: створення кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальних справах в Україні; запровадження ефективних механізмів відновного правосуддя в кримінальній процесуальній порядку розв'язання кримінальних конфліктів; зменшення навантаження на судові та правоохоронні органи, оскільки більшість кримінальних конфліктів (спорів), до яких застосовуватиметься медіація в кримінальних справах, матимуть позитивне

вирішення й не потребуватимуть подальшого кримінального провадження у справах; зменшення кількості кримінальних правопорушень (зокрема кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі й гідності особи); раціональне використання централізованих і децентралізованих фондів коштів.

Сутність концептуальних засад новаційної моделі інституту медіації в кримінальному провадженні розкривається через висвітлення основних положень проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», зокрема через визначення загальних засад медіації в кримінальному провадженні; регламентацію порядку провадження процедури медіації в кримінальному провадженні; регулювання правового становища медіатора із кримінальних справ; визначення організаційно-правових засад функціонування служб медіації в кримінальних справах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка та ін. – К. : Укр. енцикл., 2008. – Т. 3 : Юридична енциклопедія. – 2008. – 789 с.
2. Аракелян Р.Ф. Про медіацію в кримінальних справах : проект Закону України від 19.04.2014 р. № 123 / Аракелян Р.Ф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rozupa@mail.ru.